

BEYKANAM'DAN ÖĞRENDİĞİM DUALAR

Dursun YILDIRIM*

ÖZET

Bu makalede Rize'nin Kayabaşı köyünde hastalıklar, göz değmesi ve uyku için okunan dualar ve bu duaların kültürel altyapısı üzerinde durulmaktadır.

ANAHTAR KELİMELELER

Beykanam, dua, hekimlik

THE PRAYERS I LEARNED FROM BEYNAKAM

ABSTRACT

In this essay the prayers in the village Kayabaşı of Rize, which are prayed for illnesses, devil eye and insomnia and also the cultural infra structure of these prayers are dwelton.

KEY WORDS

Beykanam, prayer, medic

Ben bir dağüstü köyünde dünyaya geldim. Okula gidinceye kadar yalınayak başı açık büyüdüm. Rize ilinin bir köyünde. Bu köyün eski adı Andıra'dır. Köylülerine 'Andıralı' denirdi. Cumhuriyet döneminde köyün adı, dere eteğinde oturanları da içine alacak biçimde Kayabaşı Köyü olarak değiştirildi. Gerçekten köye, dere eteğinden dağ yamacı kıvrıla kıvrıla yükselen bir yol ile çıkılır. Yakın zamanlarda köy, ikiye bölündü. Dere eteğinde oturanlar, Kayabaşı Köyü olarak kaldı. Dağüstünde kalan bizim köye, dere eteğinde mevcut üç yabani hurma ağacına nisbetle 'Hurmalık' köyü adını verdiler. Köyde ne yabanî, ne de ehlî hurma ağacı yetişmez. Köyün adı, bulunduğu yere göre verilmiş olsaydı, 'Dağüstü Köyü' olmalıydı. Hangi aklı evvel bu adı köye yakıştırdı, bilmiyorum.

Köy, 1960'lı yıllara kadar oldukça kalabalık ve şenlikli bir köydü. Kışın düğünleri yapılan, baharda tarlaları sürülen, yazın dağlardaki evleri şenlendirilen, hayvanları otlatılan, odunu yapılan, çimeni kesilen, 'ığrat'

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

adı verilen imeceler ile işleri yürütülen bir köydü. Şimdi, bütün Karadeniz köyleri gibi, benim köyümde de şenlikli ev sayısı çok az kalmıştır.

Çocukluk yıllarımda Cami ile ilkokul aynı yerde idi. Köylü, daha sonra yeni bir ilkokul yapıp Bakanlığa teslim etmişti. Henüz okul çağına gelmediğim çağda, Cami mektebine gidenlere katılır, onlarla birlikte 'Supara' okur, 'Namazbaşları' [namazda okunacak dualar] öğrenirdik. Kızlara ve genç gelinliklere, rahmetli Celâl Dayım [Beykanam'ın erkek kardeşi] öğretmenlik ederdi. Beykanam'ın babası İmam Yusuf, Medrese tahsili görmüş âlim bir zatmış. Rahmetli büyük dedem Recep Bey, eski İstanbul tıp fakültesi botanik bahçesinin ilaç bitkilerini yetiştiren münevver bir insanmış. Dedem, hayatı savaş yıllarında geçmiş ve nihayet köyüne çekilip kalmış Hasan Bey'di. Atatürk'ün gençlik yıllarında, onun bölüğünde Hareket Ordusu'nda ermiş. Atatürk'e matarasından su vermesini büyük bir zevkle anlatırdı. Baba annem, yâni 'Beykanam', köyün doktoruydu. Kapımıza bu yüzden gelen çok olurdu. Dedem, köyün balta ve kazma sapı ve çarık ihtiyaçlarına yardımcı olmaya çalışırken, Beykanam da, doktorun olmadığı çağda hekimlik işlerini görmeye çalışırdı.

İşte, o günlerde, Beykanam Asiye Hanım'ın gelen hastalara şifâ olsun, diye okuduğu dualardan aklımda kalanları yazsam, bir faydası olur mu diye düşünürken, kadim dostum ve arkadaşım Ahmet ile konuşuyorduk. Dedim böyle böyle, bu bir yazı olur mu? o da, olur dedi. Başlığı da hazır: Ninemin Duaları.

Beykanam bir bakıma köyün şifâ ocağı idi. Ocaklı deniyor. Ancak, kimseye el verme imkânı bulamadan bu dünyadan ayrıldı. Ne kızları, halalarını; ne de bir kimse oralı oldu. Sanatı, hekimliği kendisiyle birlikte bu dünyadan ayrıldı. Beykanam, nazar için okur, kurşun döküp yorumlar, korkuluk kaldırır, karın ağrısı keser, demre [temre] iyileştirir idi. Başka işlere karışmazdı. Kekrek ayranından, özellikle yaz aylarında herkes gelip içerdi.

Aşağıda, o çağlardan, çocukluk yıllarımda Beykanam'dan duyup kulağımda kalan, hafızamda yer eden kimi duaları vereceğim. O, bunları,

hastalara şifâ olsun, diye okurdu. Başlıkları ben koydum, ama sözler ona aittir. Daha doğrusu, ondan hafızamda kalanlardır.

I. Karın ağrısı duası

Karnum karnum karn'ağrısı
İçunde ilan yavrısı
Aldum eğri tağrayı
Gitdum eğri meşeye
Kesdüm bir eğri ağaç
Etdüm bir eğri kuvaç
O kuvaç da su tutmaz
Benüm karnum ağurmaz

Karın ağrısını kesmek için Beykanam, yaptığı işlemler sırasında bu duayı okurdu. Fakat, yaptığı işlemleri ne yazık ki, bugün hatırlamıyorum. Nasıl korkuluk kaldırır, insanları nasıl rahatlatırdı; bugün bana bütün bunlar meçhul kalmıştır. Bu konuda Beykanam, köyün psikoloğu olmalıydı. Herkes, onun okumasından sonra, yüreğinde duyduğu korkudan kurtulmuş!

Metinde geçen 'kuvaç' sözcüğü ağaçtan yontulmuş su kabı anlamına geliyor. Eğri yapılmış olması da, su taşımayı engelliyor olmalıdır. Sepet, olabileceğini düşünmek de mümkün ama; sepet, ağaçtan değil, fındık çubuklarıyla örülür. Dolayısıyla, bu 'quvaç' veya 'quwaç' sözcüğü ağaçtan yontulmuş su kabıdır. Egeri ağaçtan, eğri biçimde yontulmuştur. Bu yüzden su tutmamaktadır, diye düşünüyorum.

II. Demre Duası

Demre demre demreme
Tohumlama mümreme
Demre gelüp ev yaptı
Demür gelüp kapatdı
Kömür gelüp kapatdı

'Demre' [Temre], yüzde, çene altında görülen bir tür uçuk veya yara. Beykanam, ocağın üstüne tavandan inen zincirin, kazan takılacak

çengellerinden birinin ucunu ateşte bir miktar ısıttıktan sonra, yukardaki duayı ve başka bir takım benzeri duaları okur ve sık sık yakmayacak kadar ısıtık demirin ucunu ve üç kömür parçasını ayrı ayrı 'demre' olan yere değdirirdi ve her bir kömürün işi bitince, ayağının altında un/ufak ederdi. Bu tedavi bir kaç gün devam eder ve sonunda 'demre' hastalığından gelen kişi iyi olurdu.

Burada geçen 'tohumla-' fiilinin olumsuzluk eki ile aldığı biçim bize, 'orda kalma, üreyip çoğalma' anlamı vermektedir. 'mümre-' fiilinin de aynı biçimde, 'demre'ye orda 'bağırıp durma' anlamında olumsuzluk eki ile kullanıldığı düşünülmektedir.

III. Göz değmesi duası

Böri böri

Töri töri

Karış karış

Çık da git

Göz değmesine karşı küçük çocuklara kömür karası sürülürdü. Ama kimi insanların gözünün insanlara değdiğine inanılırdı. Kendini göze gelmiş gibi halsiz ve mecalsiz hissedenler gelip kendini Beykanam'a okuturdu, kurşun döktürürdü. Beykanam'ın okuduklarından yukardaki parça aklımda kaldı.

'Böri' sözcüğü kurda işaret ediyor. Kurt yüzü bizde de, mübarek sayılırdı. Dokunmazsan, kurt da sana dokunmaz, diye inanılırdı. Belki bu inancın bir izi burada yer almıştır. 'töri' sözcüğünü tam olarak kestirmek zor. Töreyi mi hatırlatıyor acaba? Kişi birini görünce, veya gözünün değdiğini biliyor ise, gördüğüne 'maşallah' diyerek muhatabını veya gördüğünü korumalıdır, fikri yaygındır. 'karış' sözcüğünün 'kargış' ın bozulmuş veya '-g-' sesinin düşmüş biçimi görüyorum. 'göz değmesi' çıkıp gitmez ise, sahibi alıp götürmezse, beddua ile tehdit ediliyor, sanıyorum.

IV. Uyku duası

Yatdum sağuma
Döndüm soluma
Cümle melekler
Dört bir yanuma
Şahid olsunlar
Dinüme imanuma
Kalkarsam
Elhamdülillah
Kalkmazsam
Lailaheillallah
Muhammedün resülallah
Şefaät senden Yaresulallah

Çocukluğumda uykuya varmadan önce bu duayı okursam kötü rüyalar görmeyeceğimi Beykanam söylerdi. Çocuk yaşta bu duayı ondan öğrendim. Bilmiyorum, belki pek çok yerde çocuklara öğretilmiş bir duadır. Bugün de, çocukluğumda öğrendiğim bu duayı okumadan uyuyamam.

V. Ay'ı Gördüm Duası

Ay'ı gördüm
Amentübillah

Ayı gördüm nûru gördüm
Halil İbrahimi gördüm
Günahuma tövbe etdüm
Sevabuma şükür etdüm
Elif Kur'an başıdur
Cümlemizun yaşıdur
Bu duğayı bilenler
Yarın cennet kuşıdur
Sevdi sevdi Ahmedi
Çok sevdi Muhammedi
Muhammedin kolları
Hoşbeş eder gülleri

Kırmızı gül açılır
Rahmet suyi saçılır
Rahmet olsun anama
Verdi beni Kur'ana
Kur'an dağın kelâmı
Peygamberün selâmı
Gökden indi Cebrayıl
Altın beşük indürdi
Namazını kıldurdi
Cennetine koydurdi
Cennette var bir elma
Tadı şekerden kalma
Cennette var bir kuyu
İçinde zezem suyu
Ondan içen bilmişler
Hak yoluna ermişler
İncecük kerez dali
Ya Muhammed ya Ali
Sen göster doğru yolu.

Beykanam'dan öğrenip de aklımda kalan bir dua da, 'Ay'ı görmek ile ilgilidir. Evin avlusunda kimi geceler, Ay'ı ve yıldızları seyrederken Beykanam bize bu duayı belletir, okumazsak, ona bakarken gözlerimizin kör olacağını söylerdi. Şimdi, geriye dönüp o yokluk ve yoksulluk yıllarına bakınca, ızdırabı katık edip yaşayan ve bu dünyadan göç eden insanları düşünüyorum.

Beykana sözcüğü 'beyik ana < büyük ana' sözcüklerinden oluşuyor. Bana bunları yazdıran Beykanam Asiye Hanıma ve dedem Hasan Beye rahmetler olsun.